

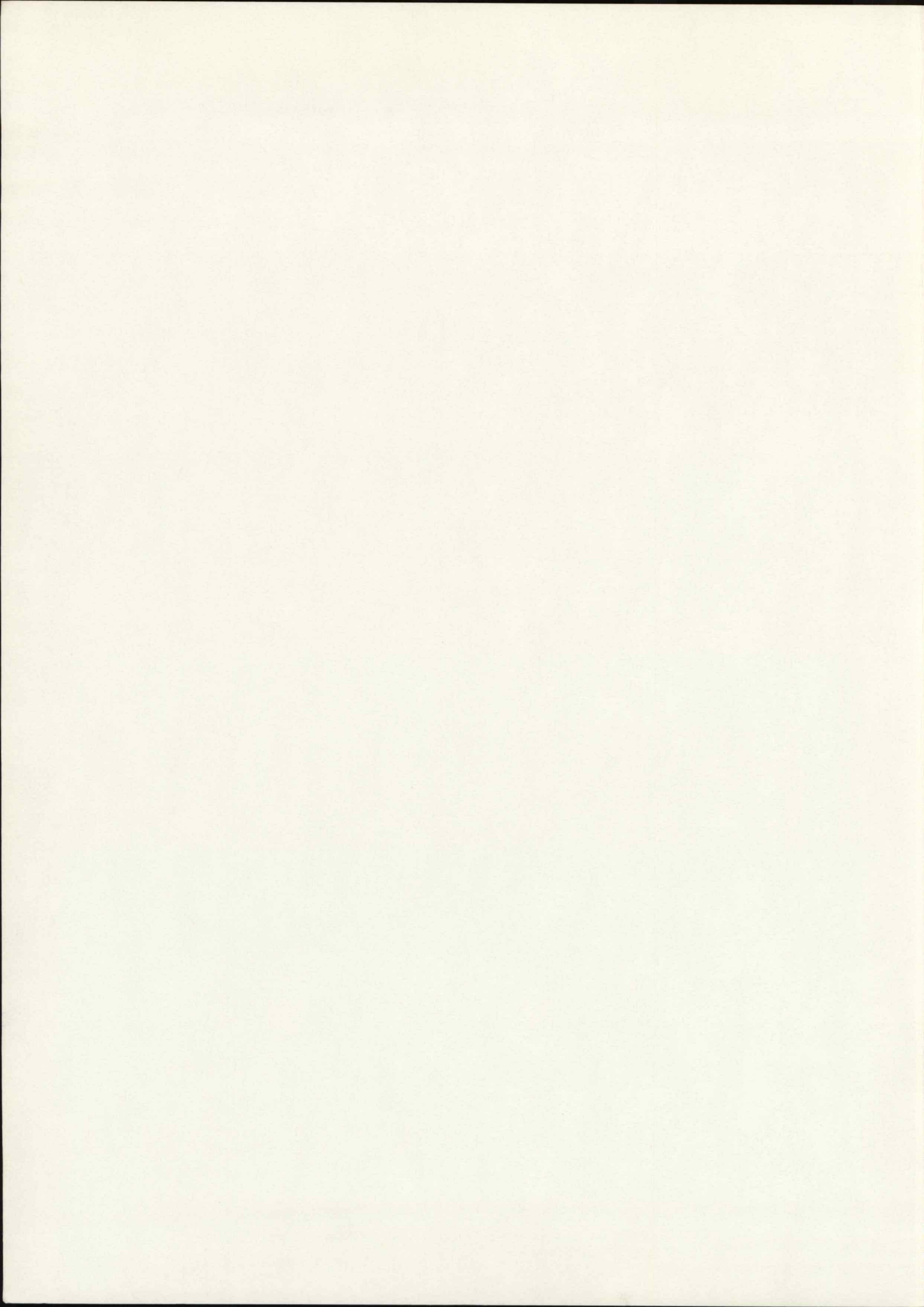
1.110519206003

HEEG
gemeente Wymbritseradiel

1370
C-2
27-9-1991

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

INGEVOLGE ARTIKEL 35 VAN DE MONUMENTENWET 1988

HEEG, gemeente Wymbritseradiel

Aanvulling op de toelichting bij het besluit tot aanwijzing van Heeg als beschermd dorpsgezicht.

Resultaat gevoerd overleg

Overeenkomstig het bepaalde in artikel 35 (voorheen 20) van de Monumentenwet zijn de raad van de gemeente Wymbritseradiel, Gedeputeerde Staten van Friesland, de Rijksplanologische Commissie en de Raad voor het Cultuurbeheer gehoord over het voorstel Heeg aan te wijzen als beschermd dorpsgezicht. De genoemde instanties hebben alle positief geadviseerd met betrekking tot de voorgenomen aanwijzing. In verband daarmee zijn de begrenzing van het aangewezen dorpsgezicht en de toelichtende tekst niet gewijzigd ten opzichte van het oorspronkelijke voorstel.

ERRATUM

In verband met de inwerkingtreding van de Monumentenwet 1988 per 1 januari 1989 dient in de plaats van "artikel 20 van de Monumentenwet" gelezen te worden: "artikel 35 van de Monumentenwet 1988".

De verwijzing "artikel 37, lid 8 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening" dient vervangen te worden door "artikel 36, eerste lid, van de Monumentenwet 1988".

BESCHERMDE STADS- EN DORPSGEZICHTEN

INGEVOLGE ARTIKEL 20 VAN DE MONUMENTENWET

1.110519206005

HEEG gemeente Wymbritseradiel

Toelichting bij het besluit tot aanwijzing van de kom van Heeg als beschermd dorpsgezicht.

Het beschermde dorpsgezicht omvat het op bijgevoegde kaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, tekeningnummer 183) door een stippellijn omgrenste gebied.

Publikatie van de **Rijksdienst voor de Monumentenzorg**.

Juli 1988.

Inleiding

Het dorp Heeg is gelegen in de gemeente Wymbritseradiel op circa tien kilometer ten zuidwesten van Sneek aan het noordoostelijk uiteinde van het Heegermeer. Het is ontstaan aan een knooppunt van waterwegen onder andere naar Staveren, Sneek, Woudsend en Lemmer temidden van een omvangrijk merengebied. Het dorp wordt als kerkdorp genoemd in de eerste helft van de 12de eeuw, waarbij waarschijnlijk al sprake zal zijn van handel, scheepvaart en visserij in de nabijheid van een op een bescheiden terp gelegen kerk. Samen met een zuidelijk van de kerk gelegen stins heeft zich een door wateren begrensde nederzetting aan de noordoost-oever van het meer gevormd. In de loop der tijd heeft zich aan de tussen Syl en kerk gelegen hoofdstraat een bebouwing ontwikkeld met een sterke verdichting en een duidelijk niet-agrarisch karakter, met de stins gelegen in het meer open terrein zuidelijk van de hoofdstraat.

Hoewel zich nu vooral de invloeden van de recreatieve scheepvaart doen gelden, heeft het dorp tot in het recente verleden functies op het gebied van handel en visserij vervuld, hetgeen zich weerspiegelt in de ruimtelijke structuur van de nederzetting en het karakter van de bebouwing, welke deels van historische waarde is. Het geheel levert in samenhang met de omliggende wateren in het open landschap van de Friese Zuidwesthoek een beeld van zodanige cultuur-historische waarde, dat een aanwijzing als beschermd dorpsgezicht gerechtvaardigd is.

Ontstaan en ontwikkeling

Met betrekking tot de vroegste ontstaansgeschiedenis van Heeg is weinig bekend. Het merengebied van de Friese Zuidwesthoek kan voor wat betreft de in elkaars verlengde liggende Heegermeer en Fluessen mogelijk teruggevoerd worden op een gedurende de voorlaatste IJstijd gevormd bekken.

Vanaf omstreeks de 7de eeuw voor Christus heeft aan de kust intensieve sedimentatie plaatsgevonden, waardoor hier een hogere ligging ontstond dan meer landinwaarts. In het kustgebied zijn, sinds enkele eeuwen voor het begin van de jaartelling, terpen tot ontwikkeling gekomen. Gedurende deze tijd heeft zich tussen het kustgebied en de hoger gelegen zandgronden in het oosten en zuiden een veengebied gevormd, welk vooral ten zuiden van de lijn Staveren-Sneek-Grouw zeer uitgebreid is. Dit veengebied van het Lage Midden werd na het begin van de jaartelling regelmatig door de zee overstroomd en bedekt met een laag

klei, een situatie die heeft geleid tot het ontstaan van een laaggelegen, waterrijk gebied met een slechts voor grasland geschikte bodem.

In dit gebied, waarvan de omgeving van Heeg ook deel uitmaakt, is sedert het jaar 1000 sprake van min of meer definitieve nederzettingen en ontginningen, nadat reeds in de prehistorie menselijke bewoning heeft plaatsgehad. De sedert de 11de eeuw ontstane en nu nog herkenbare verkaveling van het gebied valt geheel binnen de grenzen van de gemeente Wymbritseradiel. Deze opstreckende verkaveling gaat uit van de noordelijk van Heeg gelegen Hemdijk en reikt over het Heegermeer tot aan het Slotermeer toe. Het zich voortzettende verkavelingspatroon aan de overzijde van het Heegermeer wijst erop dat het meer zijn huidige omvang pas heeft bereikt nadat de ontginning had plaatsgevonden. Door de slappe veenondergrond is het gebied erg kwetsbaar voor afkalving van de oevers van de vele waterlopen. Dit proces heeft geleid tot het ontstaan van een groot aantal meren en poelen. Het is aannemelijk dat zich nederzettingen in deze lage gebieden hebben gevormd op door mensen opgeworpen hoogten of wieren. Bronnen vermelden omstreeks 1500 'het smalle Wer' bij Heeg.

Het dorp Heeg, waarvan de naam te associëren is met het woord 'heech' (hoog), dan wel met haag wordt voor het eerst vermeld in 1132 als Haghekercke, waarna de naam gelijklopend in diverse bronnen weerkeert. Omstreeks 1567 heet het dorp definitief Heech.

De vroegste informatie betreffende de ruimtelijke structuur van Heeg wordt gegeven in de kaart van Wymbritseradeel door Schotanus (uitgegeven 1718, fotobijlage, afb. 1). Daaruit blijkt dat zich dan al een proces van afgrenzing van het dorp en van verdichting langs de hoofdstraat tussen waterweg en kerk heeft voltrokken, waarmee de ruimtelijke structuur in hoofdlijnen is vastgelegd. Mogelijk is sprake geweest van een in aanvang agrarische bebouwing op een parcellering, welke aansloot op de noord-zuid gerichte strokenverkaveling van het gehele gebied. Aangenomen mag echter worden dat de visserij reeds in een vroeg stadium als bestaansbron aanwezig was en heeft bijgedragen aan de verdichting van het bebouwingspatroon. Op de kaart is reeds zichtbaar dat het dorp een zich in het verkavelingspatroon voegende, regelmatige begrenzing heeft, welke door sloten wordt gevormd. Ook de enige weg te land, naar de Hemdijk, voegt zich in dit patroon. Vastgesteld kan worden dat locatie van de huidige kerk beduidend ouder is dan het nu aanwezige gebouw uit 1745,

gebouwd op de plek van een 15de-eeuwse voorganger. Ook het hoogteverschil met de omgeving kan op een oudere oorsprong duiden. Eveneens is schematisch de plaats van een versterkt, stenen huis of stins aangegeven, waarvan de oorsprong mogelijk reeds in de 14de eeuw gezocht moet worden met de vestiging van Haring Donia, zich noemende Harinxma. In 1459 werd deze stins herbouwd na een verwoesting door de Sjaardema's, waarbij ook het dorp ernstig te lijden had. Binnen de dorpsplattegrond neemt de stins een aparte plaats in ten zuiden van de hoofdstraat. Het functionele draagvlak van het dorp wordt in toenemende mate gevormd door de visserij en daarmee verbonden activiteiten. In de loop van de 17de eeuw verschuift het zwaartepunt van de palinghandel van het continent naar Engeland zich van Noord-Holland naar Friesland en met name naar Heeg. Het gunstig gelegen dorp betrof de paling in eerste instantie uit de directe omgeving, maar in een later stadium zelfs vanuit het Oostzeegebied. De vis werd vervolgens naar Londen gebracht per Heeger palingaak, een speciaal scheepstype. In 1705 richtten de zeevarende schippers van Heeg en omgeving zelfs een onderlinge risicoverzekering op. Met deze activiteiten op het gebied van visserij, handel en scheepvaart zal zich met de vestiging van ambachten en bedrijven, welke hieraan verbonden zijn, een verdere verdichting van de bebouwing hebben voorgedaan. Overeenkomstig de richting van de kavels heeft de opsplitsing in lange, smalle percelen aan de hoofdstraat een definitieve vorm gekregen, met in een later stadium bescheiden bebouwing achter op de percelen. Dit laatste gebeurt dan met name aan de noordzijde van het dorp, terwijl aan de zuidzijde de percelen, behoudens de bebouwing langs de hoofdstraat, gedurende lange tijd vrijwel onbebouwd blijven. Blijkens de datering van een aantal huizen in de hoofdstraat en in de omgeving van het Heegermeer aan de Syl en de overzijde, heeft vooral in de 18de eeuw een bloei plaatsgehad. Deze huizen zijn voor het merendeel terug te voeren op het bezit van één familie van reders en handelaren, de familie Visser.

De kadastrale minuut uit circa 1830 geeft een beeld van de hoge mate van verdichting met gesloten gevelwanden en een lange, smalle parcellering aan weerszijden van de hoofdstraat en deels de Tsjerkebuoren. De weg in westelijke richting naar de Bird is slechts een smalle doorgang: de relatie van het dorp met zijn agrarische omgeving is beperkt en bovendien verlopen de meeste verbindingen via het water.

Ook is een dichte bebouwing zichtbaar aan de doorgangen naar de achterpercelen noordelijk van de hoofdstraat, grenzend aan de Weinsleat. Aan dit water zijn dan scheepmakerijen gevestigd, evenals aan de overzijde van de Syl. De Syl zelf is dan ook duidelijk als kade herkenbaar, met een gesloten, op het water georiënteerde bebouwingwand. Het gebied ten zuiden van de hoofdstraat wordt daarentegen gekenmerkt door een hoge mate van openheid en diepe achtertuinen. De stins die oorspronkelijk aan deze zijde van het dorp lag, is dan niet meer aanwezig, deze is in 1809 afgebroken. Naast handel, visserij en scheepvaart en de daarbij behorende bedrijven als scheepmakerijen, tuigerijen en zeilmakerijen blijkt Heeg ook een bescheiden leerindustrie te hebben met een looierij en schoenmakerij aan de westzijde van het dorp. De aanwezigheid van winkels in de hoofdstraat bevestigt een voor de omgeving verzorgende functie van het dorp. De Syl kenmerkt zich als handelskade door een pakhuis en even buiten de bebouwingstructuur van Hoofdstraat en Syl, aan het Nauwvliet, is nog sprake van een tweetal boerderijen (fotobijlage, afb. 2).

De voor de 18de eeuw en het begin van de 19de eeuw geschetste ontwikkelingen bereiken na 1850, vooral in de jaren 1880-1890, een hoogtepunt, welk zich ook in de ruimtelijke structuur weerspiegelt. Een verdere ontwikkeling doet zich voor aan de zuidoostzijde, waar demping van de Suderhaven en een verdere invulling met bebouwing aan de Bûterhoek plaatsvindt.

Het aantal inwoners van het dorp is in de tweede helft van de 19de eeuw bijna verdubbeld tot 1585 inwoners in 1895. De voortgezette verdichting van de bebouwing bestaat voornamelijk uit kleine behuizingen voor arbeiders, vissers en ambachtslieden, die in de bestaande structuur worden opgenomen. Een opvallende, in de gevelwand van de hoofdstraat teruggelegen plaats wordt ingenomen door de laat-19de-eeuwse rooms-katholieke kerk die na afbraak van een tweetal panden en een aanpassing van de parcellering aan de noordzijde van de hoofdstraat is gebouwd.

De verdergaande bloei van handel, visserij en overslag uit zich ook in de aanleg van de Nijewal omstreeks 1900 als een duidelijk met het water verbonden bebouwingdeel van het dorp. De invulling van de Bûterhoek en aanleg van de Nijewal leiden dan tot een ontsluiting door middel van een doorbraak vanuit de hoofdstraat over de dan gedempte Suderhaven. De op dit terrein gelegen boerderij wordt vervangen door het gemeentelijk armentehuis, later hotel de Prins van Oranje, waarna zich aan de

gedempte sloot westelijk van deze plek eveneens een bescheiden bebouwing ontwikkelt. Naast bovengenoemde uitbreidingen rond de Bûterhoek, Prins van Oranje en aan de Nijewal vindt een verdere verdichting van de bebouwing plaats aan de stegen en doorgangen ten noorden van de hoofdstraat, waarmee zich aldaar het 18de- en vroeg-19de-eeuwse proces voortzet. De percelen ten zuiden van de hoofdstraat worden nog altijd gekenmerkt door het vrijwel ontbreken van stegen en doorgangen en de aanwezigheid van ruime tuinen. Slechts een enkel bijzonder gebouw, een school, vindt daar een plaats. De ontwikkelingen met betrekking tot handel, visserij, scheepvaart en verzorgende functies van het dorp doen zich ook buiten de kern gelden. Vooral vanaf het einde van de 19de eeuw komt het tot uitbreiding van de bebouwing met onder andere de vestiging van een gereformeerde kerk aan de dan verharde weg noordwaarts. Ook het aansluiten van deze weg op de straatweg Lemmer-Sneek leidt dan tot een toenemende betekenis van dit deel van het dorp.

Tegen deze achtergrond gezien, wordt de dorpskern met de hoofdstraat en Syl onderdeel van een doorgaande route vanuit het gebied westelijk van de kern, de Bird, naar het noorden waartoe de doorgang aan de westzijde van de dorpskern tussen de bebouwing aan de Tsjerkebuorren en het Sypke wordt verbreed (fotobijlage, afb. 3 tot en met 5).

Met de laat-19de-eeuwse en vroeg-20ste-eeuwse verdichting ten noorden van de hoofdstraat en in het zuidoostelijk deel van de kern en de doorbraken naar de Bûterhoek en de Bird is de ruimtelijke situatie weer voor geruime tijd vastgelegd.

Vervanging van bestaande bebouwing leidt plaatselijk tot wijzigingen zoals ten zuiden van de Tsjerkebuorren en bij de bouw van een nieuwe rooms-katholieke kerk.

Nog voor het begin van de Eerste Wereldoorlog stagneert de palinghandel, waarna deze in de jaren twintig definitief tot een eind komt. De laatste palingaken, de Korneliske Ykes en de Maria, worden respectievelijk omstreeks 1934 en 1938 in Friesland en Engeland gesloopt. Het dorp behoudt echter een regionaal-verzorgende functie zoals onder meer blijkt uit de bouw van een coöperatieve zuivelfabriek ten noorden van Heeg. Met de vestiging van watersportactiviteiten op het tegenover de Nijewal gelegen Eiland, waaruit na 1945 de Jeugdherberg voortkomt, wordt in deze periode een begin gemaakt met de ontwikkeling tot watersportcentrum. Hoewel deze ontwikkeling na het eind van de jaren zestig zich voordoet buiten de dorpskern komt het onder invloed

van de aanleg van een bungalowpark annex jachthaven, de Pharshoeke, in de jaren zeventig tot een nieuwe doorbraak in de gevelwand aan de zuidzijde van de hoofdstraat ten behoeve van een parkeerterrein en doorgang naar dit recreatiecomplex. Na een sterke daling van het inwonertal in de jaren zestig, gaat de toename van de watersport gepaard met een groei van de bevolking, waartoe ten noordoosten van de oude dorpskom een woongebied tot ontwikkeling komt. Onder invloed van de recreatie heeft een groot aantal panden in het oude gedeelte van het dorp een functieverandering ondergaan. De ambachtelijke bedrijffjes zijn vrijwel geheel uit de kom verdwenen en hebben plaats gemaakt voor winkels en horecavoorzieningen. Hoewel in de dorpskern en op het Eiland aan de overzijde van de Syl een aantal panden het 18de-eeuwse en 19de-eeuwse karakter heeft behouden, hebben zich door vestiging van winkels en onder invloed van het verkeer met name wijzigingen voorgedaan in het straatbeeld van de hoofdstraat. Daarbij hebben ook de individuele stoepen, grotendeels nog aanwezig in de jaren dertig, plaats gemaakt voor doorgaande trottoirs.

Huidig ruimtelijk karakter en te beschermen waarden

In de ruimtelijke opbouw van Heeg is de historisch gegroeide ontwikkeling duidelijk herkenbaar gebleven. De ruimtelijke structuur wordt gevormd door een langwerpige kern van bebouwing binnen een min of meer rechthoekig, door Weinsleat, Nauwvliet en Sypke begrensd gebied. Onder invloed van handel en scheepvaart is aan een knooppunt van doorgaande waterwegen een structuur van bebouwing, kaden en scheepswerven ontstaan. Hier vandaan zet de bebouwing zich langs de hoofdstraat voort naar de kerk toe, waarbij een sterke verdichting van deze bebouwing heeft plaatsgevonden.

In dit geval is de hoofdstraat, de Harinxmastrjitte, structureel als hoofdas en functioneel als verbinding tussen Syl en Tsjerkebuorren, het voornaamste structuurbepalende element. De hoofdstraat ontleent zijn ruimtelijke betekenis als bindend structureel element mede aan het belang van het smalle profiel in verhouding tot deze twee voornoemde open ruimten aan de havenkade (Syl) en rond de kerk (Tsjerkebuorren). Nevenelementen worden gevormd door de haaks op de hoofdas staande smalle percelen, stegen en gangen alsmede de openbare ruimten aan de uiteinden, de Syl en Tsjerkebuorren en de omringende waterstructuur.

De smalle, haaks op de hoofdstraat en Tsjerkebuorren staande parcellen-

ring met aaneengesloten bebouwing aan de straat met daarachter bebouwing aan stegen en gangen geven duidelijk het verdichtingsproces weer, dat vanaf het ontstaan tot en met de 19de eeuw heeft plaatsgehad. Hoewel deze ontwikkeling zich voornamelijk ten noorden van de hoofdstraat heeft voltrokken, dienen ook de uitbreidingen rond de Suderhaven, Nijewal en ten zuidwesten van de Tsjerkebuorren in dit licht te worden gezien.

Hoger gelegen dan de omgeving, met een door een haag omgeven onregelmatig ovaal kerkhof en kerkepad, vormt de kerk visueel de beëindiging van de hoofdstraat aan de westzijde, hoewel de feitelijke beëindiging van deze straat met de doorbraak naar De Bird minder herkenbaar is geworden. De in zijn huidige vorm 18de-eeuwse kerk met houten klokketoren, wordt omgeven door een kleinschalige woonbebouwing, welke met name aan de noordzijde van de Tsjerkebuorren in een gesloten wand en qua parcellering op de structuur van de hoofdstraat aansluit. Zuidelijk van de kerk is de structuur meer open en onregelmatiger door het terugrooien van nieuwere, vrijstaande bebouwing. Met het kerkhof, de haag en het geboomte in de omgeving neemt ook het groenelement hier een belangrijke plaats in.

Aan het oostelijk uiteinde van de dorpskom doet zich eveneens een meer open structuur voor waar de hoofdstraat uitkomt op de Syl en het knooppunt van wateren, gevormd door Nauwvliet, Heegervar en Weinsleat. Met name aan de overzijde van de Syl speelt bij de scheepshelling en de verspreide bebouwing met opgaand geboomte het groen eveneens een grote rol en bestaat een waardevol ruimtelijk contrast met de steenachtige, dichtbebouwde westoever. Mede door deze openheid en de mindere regelmaat aan de uiteinden wordt het besloten karakter van de smalle hoofdstraat met het vrijwel rechte beloop, de overwegend gesloten gevelwanden en de beperkte schaal van de met schild- en zadeldaken afgedekte bebouwing nog versterkt. In dit geheel heeft het merendeel van de panden een 18de- of 19de-eeuws karakter.

Naast deze kenmerken wordt de functie als hoofdstraat nog benadrukt door het steenachtige, bijna stedelijke karakter, waarbij het groen vrijwel ontbreekt. Bepaling komt slechts daar voor, waar sprake is van bijzondere bebouwing in een terugliggende gevellijn als de rooms-katholieke kerk en het rijke woonpand Harinxmastrjitte 32. De ruimtelijke begrenzing wordt hierbij echter gecontinueerd door hekken in de rooilijn. Hoewel de afzonderlijke

stoepen aan beide zijden van de klinkerbestrating hebben plaatsgemaakt voor een doorgaand trottoir is er vooral door het afwisselend ritme van kroonlijsten en de daarboven veelal aanwezige, met pannen gedekte dakkapellen sprake van een duidelijke individualiteit van de gevels. Voorzover niet veranderd onder invloed van winkelfuncties kennen de voorgevels over het algemeen een verticale geleiding door deuren en vensters. Ook de stegen en de afzonderlijke doorgangen tussen de gevels vormen een bijdrage tot een evenwicht tussen horizontale en verticale elementen in het geheel van de straatwanden. In dit evenwicht vormen de doorbraken naar de Bûterhoek en Pharschoke duidelijke verstoringen van het sterk gesloten bebouwingsbeeld.

De gebieden ten noorden en ten zuiden van de hoofdas vertonen onderling wezenlijke verschillen. Ten noorden van de hoofdstraat is de verdichting met kleine woningen en werkplaatsen aan de gangen, welke tot aan de Weinsleat doorlopen, nog duidelijk herkenbaar. De doorgangen hebben, hoewel veel van de kleinschalige bebouwing in functie en karakter is gewijzigd, een openbaar karakter behouden. Slechts op enkele plaatsen is de kenmerkende aansluiting op het water niet meer aanwezig. In de voornoemde structuur heeft vooral de steeg vanaf de Tsjerkebuorren met klinkerbestrating, kleinschalige bebouwing met omheinde erven en binnentuinen de historisch-ruimtelijke kenmerken in bijzondere mate behouden.

Naast de verdichting aan stegen en gangen wordt het gebied benoorden de hoofdstraat gekenmerkt door een geringere perceeldiepte dan bezuiden deze straat en, met de ontstane verdichting, door het vrijwel ontbreken van enig groen van betekenis. De begrenzing aan het water wordt gekenmerkt door informele bebouwing en beschoeiingen met plaatselijk een steiger. Hiermee manifesteert deze zijde van de dorpskom zich als een naar het water gekeerde achterzijde, zoals deze waarneembaar is vanaf de brug in het verlengde van de Syl. Slechts een voormalig schoolgebouw onderbreekt dit beeld. Noordelijk van de Weinsleat is hier nog het open, omringende landschap waarneembaar waaruit de scherpe begrenzing en het sterke contrast met de dichtbebouwde dorpsstructuur afleesbaar is. Aan de zuidzijde van de hoofdstraat is, met een eveneens haaks op deze straat staande parcellering, sprake van een meer open, grootschaliger en groen karakter. Dit geldt met de diepe tuinpercelen met name het zuidwestelijk deel van de dorpskom welk gebied slechts onderbroken wordt door een parkeerterrein en enige

daaraan gerelateerde bebouwing. Het zuidoostelijk deel wordt gekenmerkt door een complexere bebouwingsstructuur rondom de gedempte Suderhaven en aan de Nijewal. Aan de Bûterhoek heeft zich in relatie met de Suderhaven een bijzonder deel van de ruimtelijke structuur ontwikkeld met een door afwisselende pandjes en klinkerbestrating omgeven rechthoekig en groen binnenterrein. De aansluiting naar de aangrenzende gebieden vindt plaats door middel van smalle doorgangen. Door een eerder genoemde doorbraak aan de Harinxmastrjitte is de hoge mate van beslotenheid aldaar echter deels verloren gegaan.

De in de 19de eeuw toenemende activiteiten met betrekking tot visserij en handel weerspiegelen zich in de bebouwing aan Suderhaven en Nijewal. De aanwezigheid van enige, al dan niet nog functionerende boerderijen verwijst nog naar de agrarische oorsprong van het zuidoostelijk deel van de dorpskern. Het voormalig armenhuis, de 'Prins van Oranje', neemt hier een aparte plaats in buiten de afwisselende structuur van de rondom de twee boerderijen ontstane bebouwing en doorgangen. Bepalend voor de Nijewal zijn de direct aan de openbare ruimte gelegen gevelwand van lage arbeiderswoningen, de aan de vroegere kade-functie herinnerende houten loods en het hoekpand, van waaruit tot in het recente verleden de overzet naar het Eiland bediend werd.

De voor de zuidelijke dorpskom kenmerkende diepe, groene percelen zetten zich over het algemeen voort tot aan het Sykke, vanwaar nog een directe relatie met het omliggende landschap en merengebied waarneembaar is. In het zuidwestelijk deel van de kern heeft zich de langs het Sykke ontwikkelde bebouwing gehandhaafd, waarbij echter de begrenzing van de dorpskom ten opzichte van het buitengebied door de verbreding en bestrating van de overgang over het Sykke aanmerkelijk is verzwakt.

Hoewel in de directe omgeving van de kern van Heeg sprake is van een toenemende bebouwing manifesteert deze kern zich nog temidden van het open gebied van weiden en meren als een afzonderlijke ruimtelijke eenheid.

Begrenzing van het dorpsgezicht

De beschreven kenmerken van de historisch gegroeide ruimtelijke structuur van Heeg, het huidige dorpsbeeld en de daarin herkenbare historische ontwikkeling rechtvaardigen een aanwijzing als beschermd dorpsgezicht ingevolge artikel 20 van de Monumentenwet. Tot het aangevoerde gezicht behoren de samenhan-

gende onderdelen van de ruimtelijke structuur, waaruit de historisch gegroeide ontwikkeling is af te lezen. Deze samenhangende structuur is opgebouwd uit de aan de hoofdstraat, de Harinxmastrjitte, gelegen kernbebouwing, de aan deze bebouwing en straat gerelateerde deels bebouwde percelen en de begrenzende wateren met de daarmee in verband staande omgeving. De begrenzing van het aangewezen dorpsgezicht is weergegeven op bijgevoegde kaart, nummer 183.

Rechtsgevolg aanwijzing

Ter effectivering van de bescherming van het aangewezen dorpsgezicht moet ingevolge artikel 37, lid 8 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening een bestemmingsplan worden ontwikkeld. De toelichting op de aanwijzing als beschermd dorpsgezicht kan daarbij wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen.

Doel van de aanwijzing is, de karakteristieke met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de verdere ontwikkelingen binnen het gebied.

De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te geven voor een ruimtelijke ontwikkeling, die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruik maakt en daarop voortbouwt.

Geraadpleegde literatuur:

Aa, A.J. van der.
Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden. dl. 5. Gorinchem, 1844.

Stedebouwkundig Bureau Bügel
Dubbeling Partners, Gemeente
Wymbriteradeel. Voorstel te
beschermen dorpsgezicht Kern
Heeg. Leeuwarden, 1984.

Fryske Akademy, Fryske Plaknammen.
dl. XIV. Ljouwert, 1965.

Gildemacher, K.F.
Wymbriteradiel, skiednis fan gea en
minsk. Kulturiele Ried Wymbriter-
radiel. Sneek, 1980.

Halbertsma, H.
Terpen tussen Vlie en Eems; een
geografisch-historische benadering.
Groningen, 1963.

Hoeve, S. Ten.
'Huizen van de fam. Visser in Heeg.'
Fries Scheepvaartmuseum en
Oudheidkamer Jaarboek 1975-1976,
85-101.

Santema, O.
'De doarpsnammen.' In: Wymbriter-
radiel, skiednis fan in Greidgritenij,
G. Bakker (red.). Boalsert 1974.

Spahr van der Hoek, J.J.
'Hoe 't it lân der hinnelei' In: Wym-
briteradiel, skiednis fan in Greidgri-
tenij. G. Bakker (red.) Boalsert, 1974.

Zetzema, J.
De Friese Palingaken. Amsterdam,
1976.

Colofon:

Uitgave van de Rijksdienst voor de
Monumentenzorg, Zeist.

Historisch-geografisch onderzoek:
Drs. J.J. de Haas, Breda.

Stedebouwkundig onderzoek:
Rijksdienst voor de Monumentenzorg,
Zeist.

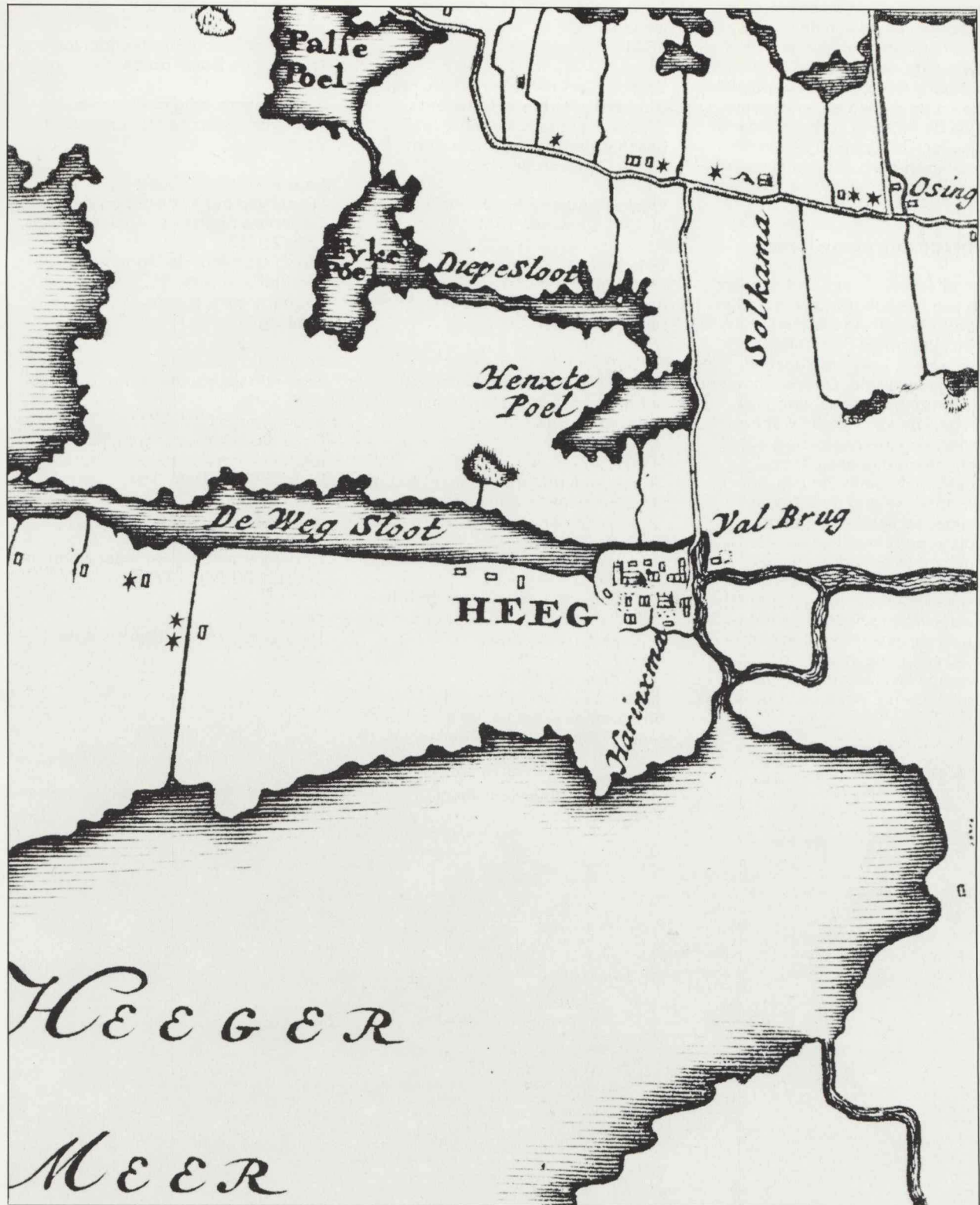
Foto's:
Dienst van het Kadaster en de
Openbare Registers, Apeldoorn
(afb. 2);
Rijksdienst voor de Monumentenzorg,
Zeist (afb. 1, 3, 4, 5);
Topografische Dienst, Emmen
(omslag).

Kaart:
Studio Ineke van der Burg, Bilthoven.

Verkoopprijs f 10,-.
Deze publikatie is schriftelijk of
telefonisch te bestellen bij het
Distributiecentrum DOP
Postbus 20014
2500 EA 's-Gravenhage.
Telefoon: 070-78 98 80.
Onder vermelding van bestelnummer
of ISBN 90 346 1473 5.

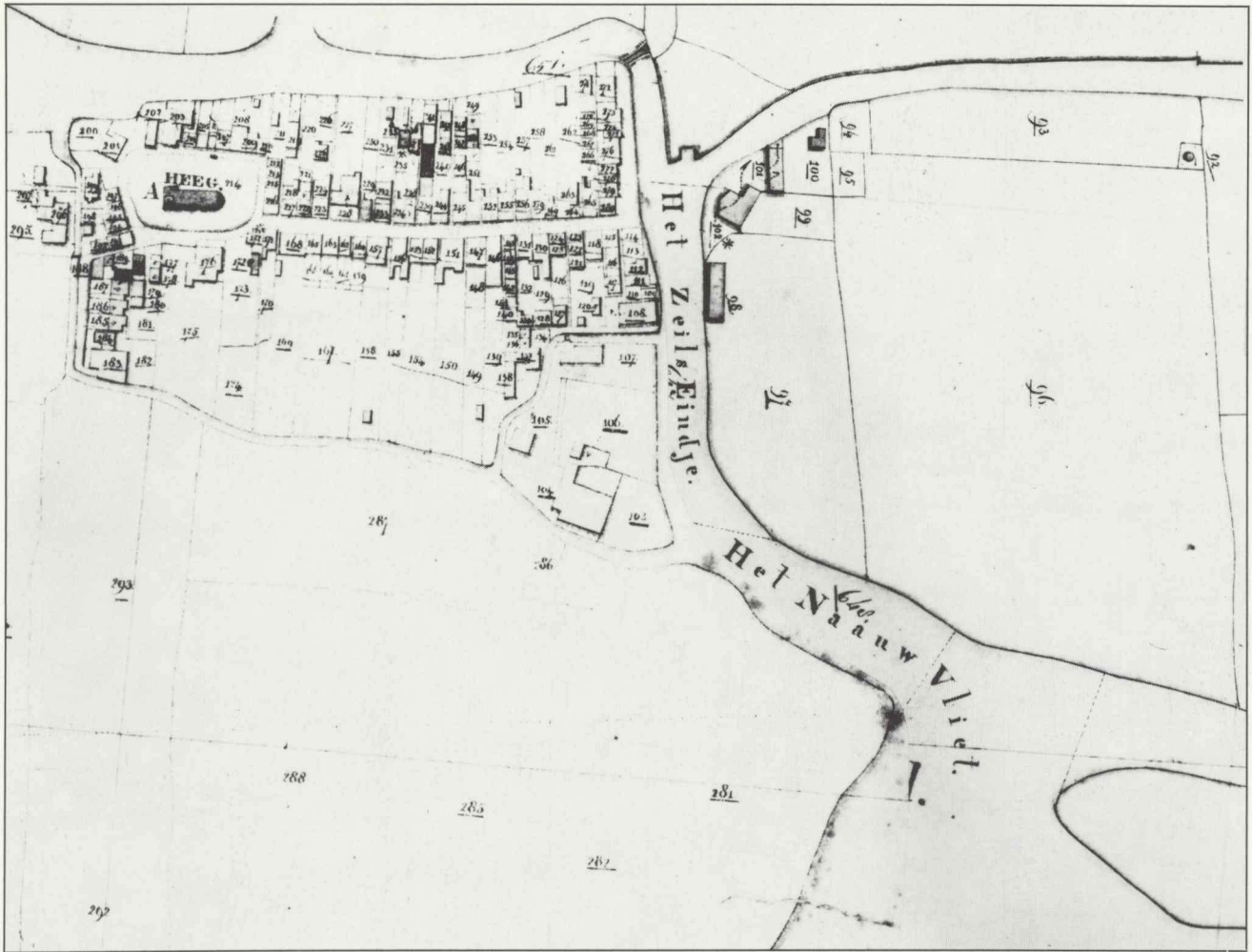
Druk:
Staatsdrukkerij, 's-Gravenhage.

Fotobijlage

Afb. 1. B. Schotanus a Sterringa. Uitbeeldinge der Heerlijkheit Friesland, 1970 (facsimile herdruk van 1718), grietenij Wymbritseradeel, fragment.

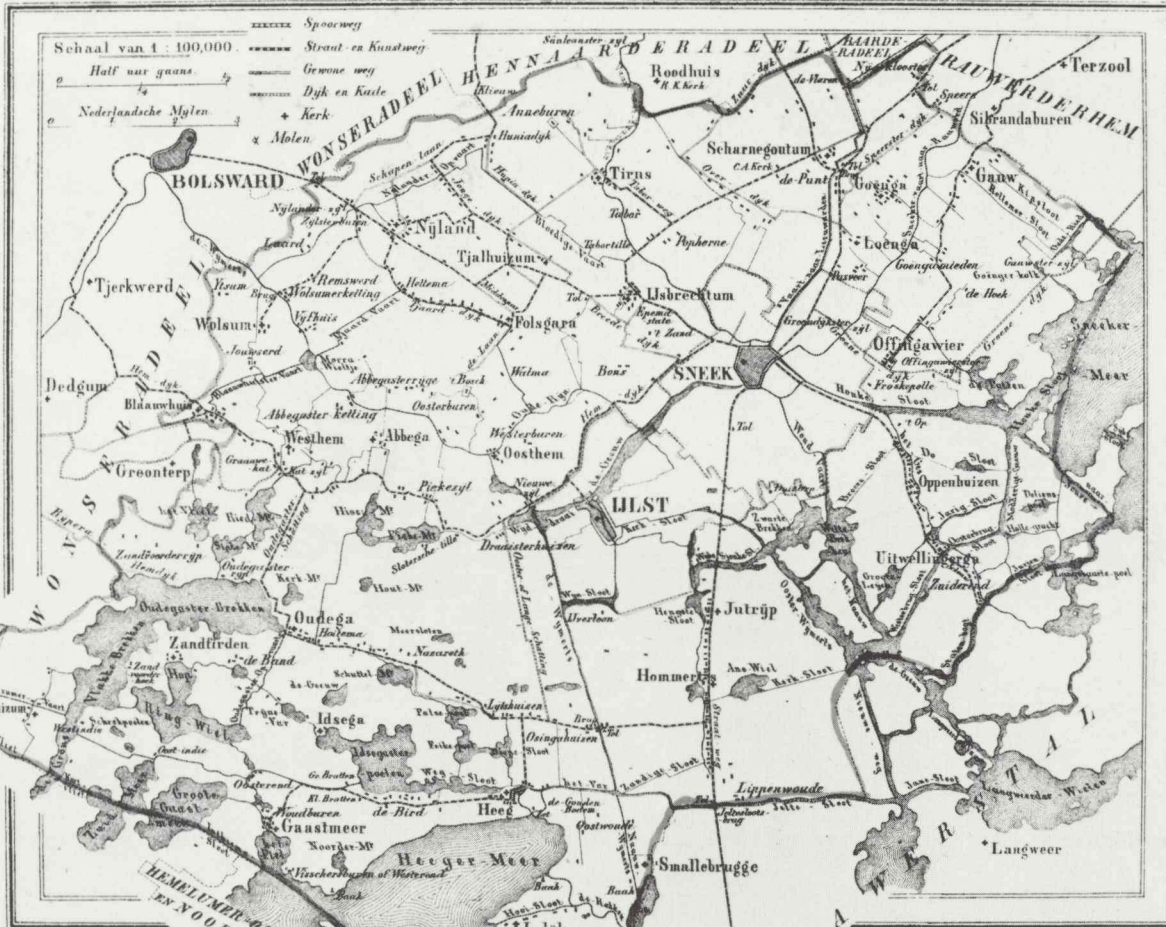
1.110519206008

Afb. 2. Kadastraal Minuutplan gemeente Heeg, 1826-1827, fragment.

Afb. 3. Topographische en Militaire Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden, 1973 (facsimile herdruk van 1854), blad 10, fragment.

1866.

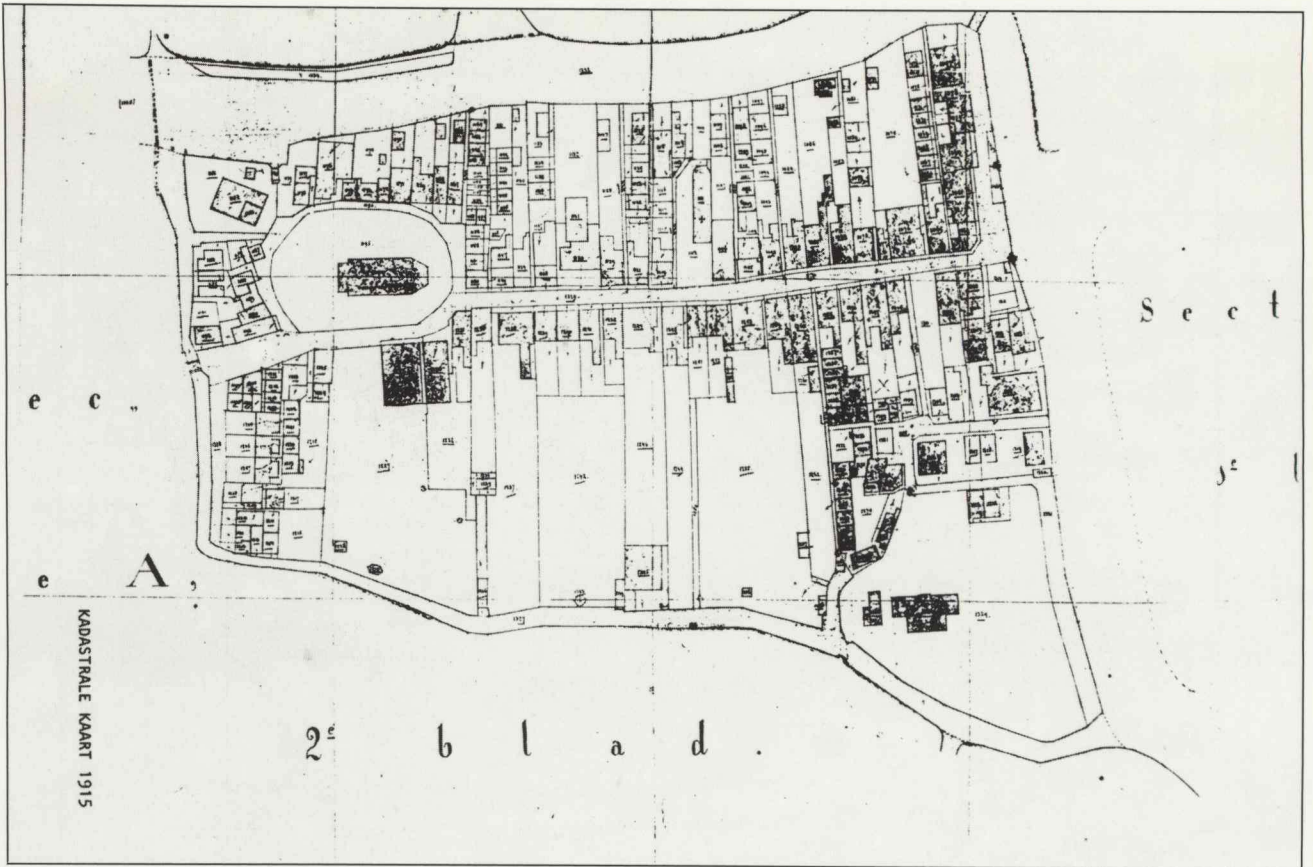
16540 Bunders.

Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden

9900 Inwoners.

1.110519206009

Afb. 4. J. Kuyper, Gemeente-atlas van Nederland, 1866, provincie Friesland, gemeente Wymbritseradeel.

Afb. 5. Kadastrale kaart, gemeente Heeg, 1915, fragment.